

BİBLİYOGRAFYA :

Necmeddin İbn Fehd, *Mu'cemü's-şüyûh* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Riyad 1982, s. 191-194; a.mlf., *İthâfû'l-verâ bi-ahbâri Ümmi'l-kurâ* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1983, neşreden giriş, I, 7-20; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, VI, 126-131; a.mlf., *el-lâh bi't-tevbih*, s. 251, 355, 360; *Keşfü'z-zunûn*, I, 7, 306; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 342; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, II, 457, 461, 462; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, I, 512-513; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IX, 497-498; *Hediiyetü'l-ârifin*, I, 794; *İzâhu'l-meknûn*, I, 21, 174, 224, 277; II, 11, 485, 685; Brockelmann, *GAL*, II, 225; *Suppl.*, II, 225; Zirikî, *el-A'lâm*, V, 225; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, VII, 318; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 320, 419-421, 429, 434, 452, 480; a.mlf., "İbn Fahd", *El²* (İng.), III, 760; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 669; Cezzâr, *Medâhilü'l-mu'ellifin*, III, 1180-1181; M. Habîb el-Hile, *et-Târih ve'l-mu'errihân bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 147-160; Yûsuf Rahîmlû, "İbn Fehd", *DMBİ*, IV, 428-429.

SÂMÎ ES-SAKKÂR

İBN FEHD, Takıyyüddin

(تقی الدين ابن فهد)

Ebû'l-Fazl Takıyyüddîn
Muhammed b. Necm Muhammed
b. Muhammed b. Fehd
el-Hâşimî el-Mekkî
(ö. 871/1466)

Muhaddis ve tarihçi.

5 Rebîülâhîr 787 (16 Mayıs 1385) tarihinde Yukarı Mısır'ın (Saîd) Asfûn belde-sinde doğdu. IX-X. (XV-XVI.) yüzyıllarda Hicaz bölgesinde ve özellikle Mekke'de birçok âlim yetiştirmiş ve ticarî hayatta aktif rol oynamış İbn Fehd ailesine mensuptur. Kaynaklar, nesebinin Ali b. Ebû Tâlib'in oğullarından Muhammed b. Hanefiyye'ye dayandığını kaydediyorsa da Süyûtî bu konuda tereddüt göstermektedir (*Naẓmü'l-İkÿân*, s. 171); çünkü ailenin büyük dedesi Kadı Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Fehd (ö. 770/1369) aslen Mısırlıdır.

İbn Fehd'in ailesi 795 (1393) yılında Mekke'ye göç ederek oraya yerleşti. İlk eğitimini babasından ve Mekke'deki âlimlerden alan İbn Fehd Kur'an'ı, *'Umdetü'l-aḥkâm*'ı, fıkıhta *et-Tenbîh*'i, nahivde İbn Mâlik'in ve hadiste İrâkî'nin *el-Elfiyye*'lerini ezberledi. Burhâneddin el-Ebnâsî'den *el-Muvatta*'ı okudu. Hadisle ilgilenmeye 804'te (1401-1402) başladı. 805 (1402-1403) ve 816 (1413) yıllarında Yemen'e seyahat etti ve orada meşhur dil

âlimi Firûzâbâdî ile görüştü. 811'de (1408-1409) Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret amacıyla Mekke'den Medine'ye yürüyerek gitti. Ayrıca San'a'ya, Cebel'e ve Aden'e ilmi seyahatlerde bulundu. İbn Zahîre, Şemseddin el-Garâkî, İbn Selâme, İbnü'l-Cezerî, Heysemî ve Âişe bint İbnü'l-Hâdî gibi âlimlerden çeşitli icâzetler aldı. İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Yümn et-Taberî, Ebû Bekir b. Hüseyin el-Merâgî, Ebû Hüreyre b. Nakkâş, Muhammed b. Abdüddâim el-Birmâvî ve Cemâleddin b. Hayyât da hocalarından bazılarıdır. Müftülük ve müderrislik yapan İbn Fehd'in öğrencileri arasında Süyûtî, Şemseddin es-Sehâvî ve Muhammed b. Tolun ile torunu İzzeddin İbn Fehd gibi âlimler vardır. İbn Hacer, Mekkeliler ve Yemenliler'le ilgili eserlerinde ondan büyük oranda istifade etmiştir.

Âlî ve nâzil rivayetleri elde etmek için büyük gayret gösteren İbn Fehd, çok sayıda kitap satın alarak Mekke'de büyük bir kütüphane oluşturmuş ve bunu ummun istifadesine sunmuş, ölümünden önce de vakf haline getirmiştir. 7 Rebîulevvel 871 (17 Ekim 1466) tarihinde Mekke'de vefat etti ve Mi'lât Kabristanı'na gömüldü. Sehâvî ve İbn Nâsirüddin gibi âlimler ondan övgüyle bahsetmişlerdir. Üç oğlundan Necmeddin Ömer babasının ilmine vâris olmuştur.

Eserleri. 1. *Laḥzû'l-elḥâz bi-zeyli tabakâti'l-ḥuffâz*. Zehebi'nin *Tezkiretü'l-ḥuffâz*'ına yapılmış bir zeyildir. Müellif eserinin vefeyât kısmında ana hatlarıyla biyografileri, gerekli gördüğü yerlerde bazı isim ve nesepleri de vermiş ve adını andığı kişilerden gelen rivayetleri senedleriyle birlikte nakletmiştir. Eser, *Tezkiretü'l-ḥuffâz* ile birlikte Ebû'l-Mehâsin el-Hüseynî ile Süyûtî'nin zeyillerinin de yer aldığı *Zeylû Tezkireti'l-ḥuffâz* içerisinde yayımlanmıştır (Dimaşk 1347; Beyrut, ts., s. 69-344). 2. *'Umdetü'l-müntehil ve bülğatü'l-mürtehil*. Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân*'ına yapılmış bir tekmile olan kitapta önce âlî hadiseler, ardından hikâyelere ve daha sonra şiirlere yer verilmiştir. Hadisler *Kütüb-i Sitte* ve dört mezhebe ait eserlerden alınmıştır; eserdeki kırk hadisi nakleden sahâbî ve diğer râvilerin sayısı da kırktır. Eserin yazma nüshaları Dârü'l-kütübî'l-Misriyye (Mecâmî, nr. 175) ve Dublin'deki Chester Beatty Library'de (nr. 3470) kayıtlıdır. 3. *el-Büdü'rü'z-zevâhir mimma li'l-muḥtâr ve*

'İtretühû mine'l-mefâhir. Mekke şerifi Ebû'l-Kâsım b. Hasan b. Aclân için kaleme alınan eser, Hz. Peygamber'in mucizelerine ve Ehl-i beyt'in faziletine dair kırk yedi sahâbiden gelen altmış yedi hadisi ihtiva etmektedir. Müellifin kendi hattıyla Safer 849'da (Mayıs 1445) yazdığı eserin asıl nüshası Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî'de bulunmaktadır (nr. 441). 4. *ed-Dürrerü's-seniyye ve'l-cevâhirü'l-behiyye mine'l-eḥâdişi'n-nebeviyye ve'l-aḥbârî'l-merviiyye*. Devlet adamlarını imar faaliyetlerine yönelmeye ve özellikle ordu nâzırı Ebû'l-Mehâsin Yûsuf'u Mina'daki Hayf Mescidi'ni tamir ettirmeye teşvik amacıyla yazılmıştır. 4 Rebîülâhîr 855 (6 Mayıs 1451) tarihinde bitirilen, mescidlerle medreseleri inşa veya tamir ettirmenin faziletine dair hadislerden meydana gelen ve iki cüz olduğu bilinen eserin birinci cüzü Paris Bibliothèque Nationale'de kayıtlıdır (nr. 721). 5. *Muḥtaşaru esmâ'i's-şahâbe (Mu'cemü's-şahâbe)*. Müellif hatıyla yazılmış 817 (1414) tarihli nüshası el-Mektebetü'l-Ezheriyye'de bulunmaktadır (Tarih, nr. 10.667). 6. *el-Menhecü'l-celî ilâ şüyûhi kâdi'l-Haremeyni's-sirâci'l-Hanbelî*. Müellifin, hocası Sirâceddin Abdüllatîf b. Muhammed b. Ahmed el-Fâsî için kaleme alıp Safer 848'de (Mayıs-Haziran 1444) tamamladığı eser alfabetik olarak sıralanmış 310'u erkek, kırk üçü kadın 353 kişinin (151'i sahâbî) biyografisinden meydana gelen bir mu'cemdir (Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb Mustafa Efendi, nr. 269). 7. *en-Nürü'l-bâḥiri's-sâtî min sîreti zi'l-burhâni'l-kâfî*. Hz. Peygamber'in sîretine dair olan eserin bir kısmı Berlin Staatsbibliothek'te bulunmaktadır (nr. 9633/31). 8. *Risâle teṣtemilü 'alâ terâcimi'l-Mekkiyyîn ve'l-Medeniyyîn ellezîne eḥaze 'anhüm Aḥmed b. Ḥalîl el-Lübûdî (Terâcimu'l-meşâyiḥ)*. Alfabetik olarak düzenlenen eserin yazma nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'dedir (Mecâmî, nr. 175). 9. *Risâle teṣtemilü 'alâ 'iddeti icâzât li-bâzî efâzili'l-ḥarnî'l-lâsî* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Mecâmî, nr. 175). 10. *Tuḥfetü'l-vârid ve buḡyetü'r-râ'id*. Müellif bu eserinde Cemâleddin b. Ali ez-Zemzemî ile diğer hocalarının rivayetlerinin tahrîcini yapmıştır. Oğlu Necmeddin İbn Fehd'in hatıyla yazılan eserin bir nüshası Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî'de kayıtlıdır (Mecmua, nr. 441).

İbn Fehd'in kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *Behcetü'd-*

dimâse bimâ verede fî faẓlî'l-mesâci-di's-şelâse, Bûşra'l-verâ bimâ verede fî Hîrâ', el-Cevâhirü'l-fâhîretü'l-mücteme'a fîmâ kara'ehû et-Takî b. Fehd ve semî'ahû, ed-Dürerü'l-'avâlî ve'l-cevâhirü'l-ğavâlî, ed-Dürerü'l-fâ'ika ve'l-aḥbârü'r-râ'ife, Nihâyetü't-Takrîb ve tekmlü'l-Tehzîb bi't-Tehzîb (İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb* i ile Zehebî'nin *Tehzîbü Tehzîbi'l-Kemâl* ini cemettiği on iki ciltlik bir kitap olup Takıyyüddin el-Fâsî gibi âlimlerin takdirini kazanmıştır; bk. Mahmûd Saîd Memdûh, s. 38), *Fehrese-tü Cemâlidîn Ebî Hâmid b. Zâhire, Kitâb fî meşyehatî'l-Takî b. Fehd, el-Mecmû'atü'l-müsteṭâbe fî ma'rîfeti be-nî Fehd ve men yeltehuk bihim mine'l-ḡarâbe, Meşyehatü'l-Cemâli'l-enşârî'l-mürşidî, Meşyehatü 'Abdillaṭîf el-Fâsî, Meşyehatü Ebî's-Sa'âdât b. Zâhire, Meşyehatü Muḥammed b. 'Abdirrahmân el-Kinânî el-Medenî, el-Meşâbiḥu'l-müşriḡatü'z-zâhire min mu'cizatî'l-Muştafâ ve menâkıbî 'itre-tihî't-tâhire, el-Meṭâlibü's-Seniyetü'l-ğavâlî bimâ li-Ḳureşşin mine'l-mefâhir ve'l-'avâlî, el-İbâne bimâ verede fî'l-Cî'râne, Tuḥfâtü'l-'ulemâ'l-etḡiyâ' bimâ câ'e fî ḡısaşî'l-enbiyâ', Sîretü'l-ḡulefâ' ve'l-mülûk, Ṭuruḡu's-Selâme min meşyehatî'l-fakîḥ 'Alî b. Selâme, Vesîletü'n-nâsik fî'l-menâsik* (ayrıca bk. Sehâvî, IX, 282; Mahmûd Saîd Memdûh, s. 38-39; M. Habîb el-Hîle, s. 138-146; DMBİ, IV, 427-428).

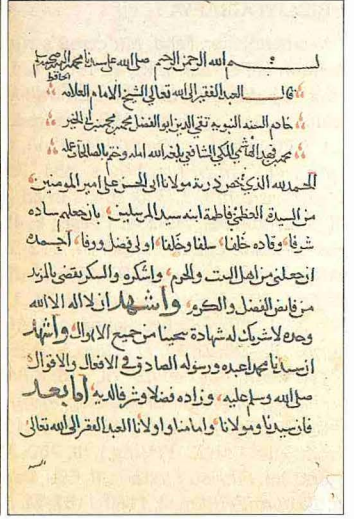
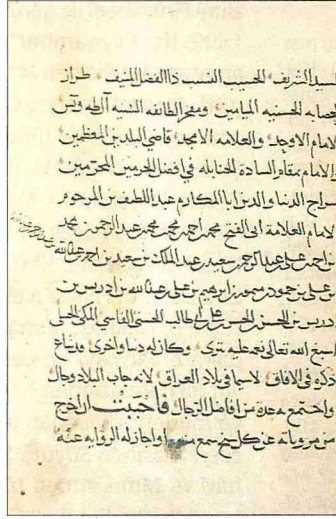
BİBLİYOGRAFYA :

Takıyyüddin İbn Fehd, *Lahzû'l-elhâz (Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehabî* içinde, nşr. M. Zâhid el-Keveşî), Dimaşk 1347, neşredenin girişi, s. 2-5; Fâsî, *el-'İkdû's-semîn*, VI, 140; Necmeddin İbn Fehd, *İthâfû'l-verâ bi-aḥbârî Ümmî'l-ḡurâ* (nşr. Abdülkerîm Ali Bâz), Mekke 1408/1988, IV, 475; a.mlf., *Mu'cemû's-şüyûḡ* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Riyad 1982, s. 280-284; neşredenin girişi, s. 11-13; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, VII, 182, 184; IX, 215, 281-283; Süyûtî, *Nazmü'l-İkğân* (nşr. Philip K. Hitti), Beyrut, ts., s. 170-171; *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1987; Şevkānî, *el-Bedrû't-tâlî*, II, 259-260; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IX, 186; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 205; İzzâhu'l-meknûn, I, 8, 111, 220, 269; II, 84; Brockelmann, *GAL*, II, 225; *Suppl.*, II, 225, 538; III, 1267; G. Vajda, *Index Général des Manuscrits Arabes Musulmans de la Bibliothèque Nationale de Paris*, Paris 1953, s. 310; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 277-278; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, s. 270, 420, 876-877, 911, 1124, 1125; Mahmûd Saîd Memdûh, *Tezyînü'l-elfâz bi-tetmîmi züyûli Tezkireti'l-huffâz*, Beyrut 1413/1993, s. 36-40; M. Habîb el-Hîle, *et-Târîḡ ve'l-mu'erriḡûn bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 137-146; F. Rosenthal, "İbn Fâhd", *EP* (İng.), III, 760; Yûsuf Rahîmlû, "İbn Fehd", *DMBİ*, IV, 427-428.

SÂMÎ ES-SAKKÂR

Takıyyüddin
İbn Fehd'in
el-Menhecû'l-
celî adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Reisülkütâb
Mustafa Efendi,
nr. 269)

İBN FELLÛS

(bk. MARDÎNÎ, İsmâil b. İbrâhim).

İBN FERAH

(İbn Ferh)

Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed
b. Ferah b. Ahmed
el-Lahmî el-İşbîlî
(ö. 699/1300)

Hadis hâfızı ve Şâfiî fakihî.

624 (1227) veya 625'te İşbîliye'de (Sevilla) doğdu. Babasının adı Ferh diye de kaydedilmiştir. Tahsil için seyahate çıkmadan önce İşbîliye'de Ali b. Câbir ed-Debâc'ın derslerine devam etti. 646 (1248) yılında Castilla Kralı III. Fernando'nun İşbîliye'yi zaptı sırasında esir düştü. 650'den (1252) sonra Merakeş'e giderek Muhammed b. Abdülmelik el-Merrâkûşî ile dostluk kurdu ve onunla birlikte Yahyâ b. Atîk ve Ebü'l-Kâsim el-Belvî gibi âlimlerin ilim meclislerine katıldı. Daha sonra haccetmek ve âlimlerden faydalanmak amacıyla yola çıkan İbn Ferah önce Mısır'a, ardından Dimaşk'a gitti ve orada yerleşti. Abdülazîz el-Ensârî, Kemâleddin ed-Darîr, İbn Abdüddâim ve İbn Ebü'l-Yûsr onun bu dönemde istifade ettiği hocalardan bazılarıdır. Önceleri Mâlikî mezhebine mensup olan İbn Ferah bu sırada Şâfiî mezhebine geçti. Yeterince hadis topladığına ve bilgi edindiğine kanaat getirdikten sonra zamanını hadislerin yorumlanması ve mezheplerin hadislerden hüküm çıkarma yöntemlerinin tesbit edilmesi gibi konulara ayırdı; bir taraftan da Emeviye Camii'nde hadis ve hadis ilim-

lerine dair ders okuttu. Şöhretinin iyice yayılmaya başladığı bu dönemde kendisine Nûriyye Dârülhadisî'nin hocalığı teklif edildiye de kabul etmedi. Başta Zehebî olmak üzere Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Ali b. Muhammed el-Yûnînî, Mukâtîlî ve Birzâlî gibi âlimler onun önde gelen talebelerindendir. İbn Ferah, Ümmü's-Sâlih Türbesi'nde bulunduğu bir sırada geçirdiği rahatsızlık sonucu 9 Cemâziyelâhîr 699'da (2 Mart 1300) vefat etti ve Süfiyye Kabristanı'na defnedildi.

Seybold, Süyûtî'nin *Ṭabaḡatü'l-müfessirîn* 'inde (s. 92) İbn Ferah'ın tefsir sahibi Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir b. Ferah el-Kurtubî'nin oğlu olarak gösterilmesinin doğru olmadığını belirtmekteyse de (*İA*, V/2, s. 733; *EP*² [İng.], III, 763) Süyûtî yalnız Kurtubî'nin Şehâbeddin Ahmed adında bir oğlu olduğunu söylemiştir. Doğayısıyla lakap ve isim benzerliğinden hareketle Şehâbeddin Ahmed İbn Ferah'ın Kurtubî'nin oğlu olarak gösterildiğine hükmetmek isabetli değildir.

Eserleri. İbn Ferah'ın hadis ve fıkıhla ilgili birçok eser yazdığı kaydedilmişse de kaynaklarda bunlardan sadece üçünün adı geçmektedir. 1. *Manzûme fî muştalahî'l-ḡadîs*. İçinde yirmi sekiz hadis teriminin yer aldığı yirmi beyitlik "lâmî" bir kaside olup *Ḳaşıde ḡazeliyye fî elḡabî'l-ḡadîs*, *Manzûme İbn Ferah* ve birinci mısraının ilk iki kelimesine izâfeten *Ḡarâmî şaḡîḡ* adlarıyla da bilinmektedir. Çeşitli kütüphanelerde müstaklil nüshaları bulunan (Kettânî, s. 435) kasidenin metni müellifin biyografisine dair birçok eserde kaydedilmiş, ayrıca *Mecmû'atü erba'a manzûmât* içinde yayımlanmıştır (bk. bibl.). Eser üzerinde pek çok şerh